

In Hellberg, S. Kotsinas, U.-B. och Lindell, I. (red) *Svenskans Beskrivning 19*.
Lund: Lund University Press, 1992.

KOMMENTAR TILL ETT SAMTAL: KOMMUNIKATIV VERKSAMHETSANALYS

Jens Allwood

Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet

Sedan slutet av 1970-talet har jag på olika sätt försökt förstå hur språk och kommunikation är relaterade till sociala verksamheter (se t.ex. Allwood 1976. 1980). Som ett led i denna strävan har jag försökt utveckla en referensram och en metodik för studier av denna typ. Ramen och metodiken har så småningom fått namnet "kommunikativ verksamhetsanalys" eller "verksamhetsbaserad kommunikationsanalys"

Några av grundtankarna är att det finns många sorters beroenden mellan människor som samspelar i kommunikation. En viktig del av dessa beroenden utgörs av de beroenden de får till varandra genom att delta i en gemensam verksamhet. Begreppet "verksamhet" skall här fattas på ett brett sätt så att det kan inkludera fenomen som en förhandling, göra inköp i affär, delta i jakt, akademiskt seminarium etc., som synes en uppsättning fenomen där kommunikation kan spela en mer eller mindre essentiell roll för att verksamhetens syfte skall kunna uppnås. (För en tidig analys av denna typ, se Malinowski 1923 och för en mer filosofisk diskussion Wittgenstein 1953.) Även ett fritt samtal kan ses som ett specialfall av en verksamhet och jag kommer i denna uppsats att försöka tillämpa kommunikativ verksamhetsanalys på det relativt fria samtal som utsänts och som det varit min uppgift att kommentera (för en beskrivning av hur samtalet insamlats se Mirja Saaris bidrag i denna volym). I detta syfte kommer jag nedan att:

- (i) allmänt diskutera beroenden och beskrivningsnivåer i mänskliga samtal
- (ii) försöka besvara de frågor som utsänts av arrangörerna
- (iii) beskriva och samtidigt tillämpa den referensram som finns i kommunikativ verksamhetsanalys
- (iv) beskriva och samtidigt tillämpa den metodik som finns i kommunikativ verksamhetsanalys.

1 . Beskrivningsnivåer

Mänsklig kommunikation fungerar tack vare ett nät av beroenden på många olika nivåer. Av teoretiska skäl (brist på en tillräckligt heltäckande teori) och heuristiska skäl (brist på tid och andra resurser) beskrivs vanligen dessa nivåer separat utan att relateras till varandra.

Denna uppsats kommer härvid inte att utgöra något undantag, men låt oss åtminstone översiktligt betrakta några av de nivåer som bör beaktas för ert mer fullständig beskrivning.

Beskrivning i samtal

- (i) Människor är fysiska enheter och kommunikation är en fysisk process (om än ej uteslutande). Utan rent fysiska kausala processer t.ex. optiska och akustiska, skulle ingen kommunikation fungera.
- (ii) *Biologisk*: Människor är också biologiska organismer och kommunikation förutsätter biologisk, fysiologisk aktivitet. Vad som händer om denna nivå inte helt ut fungerar kan vi t. ex. observera vid olika typer av kommunikationshandikapp.
- (iii) *Psykologisk*: Människor är varseblivande, förstående och kännande varelser och kommunikation är en process som kräver förståelse känslö- och viljeliv för att fungera,
- (iv) *Rationell handlingsnivå*: Människor är även motiverade (t. ex. av egen intresse, etik eller vilja att samarbeta) rationella agenter och kommunikation kan därför ses som motiverad, rationell handling och verksamhet. Se t.ex Grice 1975 eller Allwood 1976 för utläggningar av denna sida av mänsklig kommunikation.
- (iv) *Social, kulturell, språkling*: Människor är medlemmar av sociala institutioner och språksamfund som kännetecknas av vissa kulturella mönster. Detta medför att kommunikation kan ses som språklig, socialt institutionell och kulturell handling och verksamhet. Många skulle dessutom anse att språket borde utgöra en egen beskrivningsnivå (se t.ex, Chomsky 1975) utan relationer till kultur och social institution. Bilden har då om möjligt ännu mer komplicerad.
- (vi) *Verksamhetsnivå*: Människor är deltagare i olika sociala verksamheter och ger, bl. a. genom sin kommunikation, bidrag till dessa verksamheter.
- (vii) *Kommunikativ (språklig) nivå*: Slutligen är människor språkanvändande deltagare i kommunikation och deras beteende kan ur denna synpunkt beskrivas som kommunikativ, språklig handling.

Som synes har jag på detta sätt gett språket en dubbel roll, dels som en aspekt av vår socialt institutionella och kulturella omvärld ((v) ovan) och dels som en viktig del av den förmåga eller kompetens vi besitter som deltagare i kommunikation.

I denna uppsats kommer jag nu huvudsakligen att fokusera på nivåerna (vi) och (vii), dvs. Verksamhetens relation till den kommunikativt språkliga nivån.

2. Utsända frågor

Arrangörerna av *Svenskans beskrivning nr 19* hade till Mirja Saari, Jan Svensson och undertecknad bl. A. utsänt följande fyra frågor, vilka jag, efter att ha givit ovanstående redogörelse nu åtminstone partiellt kan besvara. Varje fråga anges först, för att därefter kortfattat besvaras:

1. *Vilka regler/principer/strategier styr talarna?*

Som framgår av de sju beskrivningsnivåer jag angett ovan, bör man förvänta sig åtminstone följande nivåer av regler, principer och strategier. (Jag förutsätter därvid att kausalsamband kan beskrivas med regler eller principer.)

- Fysiska kausalsamband
- Biologiska kausalsamband
- Samband, principer, strategier för perception, förståelse, emotion och vilja
- Principer och strategier för motiverad, rationell handling
- Regler (principer), strategier för språkacceptabel kultur och institutions acceptabel handling
- Regler, principer och strategier för verksamhetsrelevant handling
- Regler, principer och strategier för interaktiv direkt kommunikation

2. *Finns det flera konkurrerande/samverkande system?*

Ja, åtminstone ovanstående.

3. *Vilket system har prioritet?*

Jag tolkar här "prioritet" i betydelsen "förutsättning för" och föreslår följande prioritetsordning:

Fysiska system	>	Biologiska system	>	Perception Förståelse Emotion	>	Verksamhet Kommunikation Rationell handling	>	Kultur Språk Institution
----------------	---	-------------------	---	-------------------------------------	---	---	---	--------------------------------

4. *Vad karakteriserar den utsända texten?*

Jag tror att det i transkriptionen finns drag som härrör från samtliga beskrivningsnivåer ovan, kanske särskilt de fem sista. I min framställning kommer jag emellertid huvudsakligen att inrikta mig på nivå (vi) och (vii), med viss hänsyn till nivåerna (iii) och (iv), dvs.:

- handling som påverkas av varseblivning, känsla och vilja
- motiverad, rationell handling
- språk- och kulturacceptabel handling
- verksamhetsrelevans
- interaktiv, direkt kommunikation

3. Kommunikativ verksamhetsanalys och den utsända samtals-transkriptionen

En utgångspunkt för kommunikativ verksamhetsanalys är att bakgrund och kontext är oerhört viktigt för att förstå ett samtal, dess struktur och dynamik. Man skulle kunna kontrastivt karakterisera det teoretiska angreppssätt som eftersträvas, genom att säga att det å ena sidan är något annorlunda än t.ex. talaktsteori (Austin 1962; Searle 1969), som är alltför inriktad på individuella talhandlingsaspekter i vakuum utan någon hänsyn till kontextens och interaktionens roll. Å andra sidan skiljer det sig också från "conversational analysis" (se t.ex. Schegloff och Sacks 1973; Levinson 1983), som är alltför inriktad på att yttrande-för-yttrande-interaktionen i ett samtal är det enda som spelar någon roll.

Kommunikativ verksamhetsanalys karakteriseras istället av ett försök att såväl ta hänsyn till samtalsinteraktionens egen dynamik som till det inflytande kontexten utövar, ofta i stabiliserande riktning. Ett specialfall av detta blir att förstå yttranden som potentiellt multifunktionella (ett yttrande kan bära flera samtidiga eller sekvensiella talhandlingar) där de olika funktionerna i hög grad bestäms av vilka relationer yttrandet har till den omgivande kontexten.

Generellt bör samtalskontext förstås i termer av de sju beskrivningsnivåer som ovan karakteriserats, men för många syften kan följande tre aspekter på kontext vara tillräckliga:

- (i) Den omedelbart givna perceptuella kontexten, dvs vad talare och lyssnare kan varsebli i talsituationen, inklusive sig själva och sina språkliga yttranden. Denna aspekt på kontext kan ses som huvudkällan till förståelse av deixis.
- (ii) Verksamhetskontexten; häri inrymmer såväl den språkliga diskurskontexten (de föregående yttrandena (talhandlingarna) i samtalet) som den övriga verksamhet talare och lyssnare är inblandade i, vare sig denna är huvudsakligen kommunikativt inriktad eller ej.
- (iii) Övrig aktiverad information; eftersom den underförstådda information, i form av t. ex. presuppositioner och implikaturer, som aktiveras av olika språkliga yttranden inte kan begränsas till vad som ges av perception och verksamhet, kan det vara bekvämt att arbeta med en "restkategori" som får stå för övrig — via minnet — aktiverad information.

4. Det utsända samtalet - analys av parametrar

Låt oss först kortfattat diskutera de parametrar som karakteriserar kommunikativ verksamhetsanalys. Parametrarna tar fasta på fyra dimensioner: (i) influerande - influerade, (ii) kollektivt - individuellt, (iii) globalt - lokalt, (iv) allmänt - specifikt.

Alla dimensionerna bör betraktas som kontinuerliga. Influeraande faktorer är faktorer vars inflytande vi försöker se i en transkription av det kommunikativa beteendet och det som därvid betraktas som influerat är det kommunikativa beteendet. Detta utesluter inte, som vi skall se, att ta hänsyn till hur det kommunikativa beteendet influerar sig självt, dvs. hur det som tidigare kommuniceras influerar det som senare kommuniceras. Kollektiva faktorer är faktorer som är tillgängliga för och påverkar samtliga deltagare i ett samtal, medan individuella faktorer är sådana som är tillgängliga för och påverkar enskilda deltagare. Globala faktorer är faktorer som gäller för ett samtal som helhet, medan lokala faktorer är sådana som bara gäller för en viss del av ett samtal. Allmänna faktorer är typer (hyperonymer), medan specifika faktorer är instanser av dessa typer. För en mer detaljerad redogörelse se Allwood 1984 och Allwood och Haglund 1991.

I syfte att klargöra dimensionerna kommer jag nu med ledning av vad som framgår av transkriptionen att söka tillämpa dem på det utsända samtalet. I tabell I och 2 anges de influeraande respektive influerade parameterarna.

Vad som sägs i tabell I är följande: Med avseende på kollektiva faktorer som påverkar samtalet och som verkar under hela samtalets gång (globalt) gäller att: Samtalet äger rum i Göteborg, troligen i ett rum på vuxengymnasiet. De som samtalar är i färd med tre verksamheter som i någon mening är superponerade på varandra: att delta i en universitetsundersökning, att äta något och att samtala, varvid samtalet och ätandet är medel för att delta i undersökningen.

Tabell 1. Kommunikativ verksamhetsanalys av det utsända samtalet. Influeraande parametrar

Influeraande	Allmänt	Specifikt
Kollektivt	(Naturlig)	Rum i Göteborg
Globalt	omgivning	vuxengymnasium?
	Kultur	Svensk: Göteborgsk
	Social institution	Vuxengymnasium?
	Verksamhet:	
	Syfte	Undersökning/matrast/samtal
	Roller	Undersökningsdeltagare/ samtalsdeltagare/ätande
	Artefakter	Bord, stol, mat bandspelare
	Fysisk miljö	Möblering, placering
Lokalt	Ev. ändringar av ovanstående plus föregående diskurs totalt	Mat konsumeras placering andras, viss diskurskontext byggs upp
Individuellt		
Globalt	Fysik	
	Biologi	Kvinnor, 50-årsåldern
	Perception, förståelse, emotion	
	Socialt	Lägre medelklass? Vänner, gymnasieelever
	Rationell	
Lokalt	motiverad agent	
	Individuella rollversioner	
	Individuella syften/stämning	
	Ev. ändringar av Ovanstående	

De tre verksamheterna konstituerar tre rolltyper: undersökningsdeltagare, ätande och samtalsdeltagare, vilka har samma inbördes relationer som verksamheterna. (Det kan här vara intressant att notera att rollbegreppet även är användbart i analys av skriftlig kommunikation, se Smidt och Evensen 1991.)

Tabell 2. Kommunikativ verksamhetsanalys av det utsända samtalet. influerade parametrar.

	Allmänt	Specifikt
Influerade		
Kollektivt		
Globalt	Sekvenser (ämnen, sub-aktiviteter, talare, inferens, komm. akt)	X
	Turtagande (tur/ytrande, överlapp)	X
	Återkoppling (uttryck, funktion, ÅkY, ÅkO)	X
Lokalt	Rytm, rumsplacering	Ej tillgängligt
	Givet syfte & influerande parametrar & aktuella aspekter på varje lokal bit av kollektivt tillgängliga parametrar	
Individuellt		
Globalt	Kropps rörelser	Ej tillgängligt
	Fonem	”
	Prosodi	”
	Ordförråd	X
	(MLY, Pron, Adv)	X
	Fraser	Tillgängligt
	Grammatisk struktur	”
	Funktioner	”
	EKR	
	Kommunikativ akt	X
	Ref.innehåll	X
	Explicit/ Implicit	Tillgängligt
	Fokus	”
	Semantiska kategorier	”
Lokalt	Givet syfte & influerande parametrar relevanta & aktuella aspekter på varje yttrande	Ordförråd Kommunikativa akter

De förkortningar som används har följande innebörd:

ÅkY = % yttranden som innehåller återkoppling,

ÅkO = % återkopplingsord

MLY = medellängd på yttrande räknat i ord

EKR = egen kommunikationsreglering

I det rum där samtalet äger rum finns troligen bord, stolar, mat och bandspelare. Emellertid ger inte transkriptionen möjlighet att exakt avgöra dessa objekts placering.

Lokalt under samtalets gång förändras inte de globalt givna parametrarna speciellt mycket. En viss del av den medhavda maten konsumeras och genom det samtal som förs byggs en diskurskontext upp, som kumulativt påverkar det SOM sägs.

När det gäller individuella faktorer som påverkar samtalet tillåter oss transkriptionen att gissa att de båda samtalande är kvinnor i 50-årsåldern (de har båda vuxna barn), troligen ur lägre medelklass, vänner och bekanta sedan länge och när inspelningen görs elever på vuxengymnasiet. Dessutom kan vi på allmänna grunder anta att de är rationella motiverade agenter (se Grice, 1975 & Allwood, 1976), dvs. de tar hänsyn till allmänmänskliga rationella och etiska aspekter på kommunikativt handlande. Vi har ingen av transkriptionen oberoende information om dem som personlighetstyper; detta skulle ha krävt intervjuer eller närmare bekantskap med dem (även om det av transkriptionen så småningom framgår att den ena är dominant och kritisk medan den andra är mindre dominant och mindre kritisk). Vi vet heller inte mycket om de individuella syften och stämningar de två samtalande successivt påverkas av under samtalets gång.

Vad beträffar drag i det kommunikativa beteendet som influeras av de faktorer jag ovan diskuterat, görs i tabell 2 en huvuduppdelning 1

- (i) **Individuella influerade**, dvs. drag som finns i en enskild individs kommunikation (kropps rörelser, ljudstruktur, ordförråd, yttrandelängd frastyper, grammatisk struktur, funktioner hos hela eller delar av de yttranden som fällt (talakter, referens, fokus etc.)
- (ii) **Kollektiva influerade**, dvs. drag som uppstår som en resultat av att flera individer interagerar kommunikativt (sekvenser av samtalsämnen, av delverksamheter i en större verksamhet, talare, talakter, etc., turreglering, återkopplingsmönster, rytm och rumslig placering).

Beträffande samtliga dessa drag gäller att de ur global synpunkt potentiellt är aktiverbara under hela samtalet, men att det lokalt, under en viss fas av samtalet, faktiskt bara aktiveras en delmängd av dem. Allmänt sett kan man säga att samtalet drivs framåt genom att allmänna globala parametrar lokalt får riva värden.

I tabell 2 har jag vidare skilt mellan drag i det kommunikativa beteendet som inte är tillgängliga i den utsända transkriptionen (kropps rörelser, segmentella och suprasegmentella drag i uttalet, rytm och rumsplaceringar), drag som i princip är tillgängliga men inte analyseras i den här uppsatsen (t.ex. fraser och grammatisk struktur) och drag som åtminstone partiellt analyseras i uppsatsen (markerat med X och fetstil, där fetstil används för att markera vilka undertyper av en viss parameter som beaktats).

5. Metodkommentarer

Eftersom det för att genomföra en kommunikativ verksamhetsanalys krävs relativt riklig kontextuell information är det viktigt att innan jag presenterar några analysresultat påminna om att den analys som givits ovan enbart baserats på den utsända transkriptionen som inte möjliggör något annat än mycket bristfällig information om

- (1) perceptuella drag i talsituationen
- (2) verksamhetens syfte och karaktär

- (3) talarnas biologiska, sociala och psykologiska bakgrund och vilken annan information som aktiverades hos talarna under samtalets gång.

Det vill säga det är egentligen inte möjligt att säga så mycket om hur samtalet influerats som ett resultat av olika influerande variabler. Information av denna typ hade krävt videoinspelning och helst personlig insikt om villkoren för inspelningen. Dessutom borde en så kallad "självkonfrontationsintervju" ha gjorts, dvs. en intervju där de samtalande konfronteras med en inspelning av sitt eget samtal och intervjuas om sina avsikter, tolkningar, känslor och uppfattningar inför vad som sägs av dem själva eller andra.

Vad vi har tillgängligt genom transkriptionen är vissa aspekter på det samtal som förs. Det är viktigt att även här påminna om att kroppsrörelser, uttal och prosodi ej finns med. Detta gör det naturligtvis svårt att uttala sig om fenomen såsom känslor, attityder och koordinering av samtalet, som starkt beror av dessa uttrycksmedel. Dessutom bör sägas att transkriptionens reliabilitet kan diskuteras. På en del punkter, såsom egen kommunikationsreglering, återkoppling och turtagande (se t.ex. Allwood, Nivre och Ahlsén 1990, 1992), fann jag att transkriptionen inte helt överensstämde med vad jag och ett antal medlyssnare tyckte oss höra.

Vad bör då kunna observeras i den givna transkriptionen. Rent generellt bör åtminstone följande typer av regelbundenheter vara tänkbara. De sex förslag jag ger nedan kan alla relateras antingen till influerande eller influerade parametrar i den ram för kommunikativ verksamhetsanalys som ovan presenterats.

- (i) *Verksamhetsbestämda regelbundenheter*: Vad i detta samtal beror på kombinationen av undersökningsdeltagande, ätande och ambitionen att ha fritt samtal? Kan vi framhäva det som är typiskt för just detta samtal, t.ex genom kontrast med andra typer av talspråksinteraktion såsom undervisning i skolan, förhandling i affärsvärlden etc.?
- (ii) *Sekvenser*: Vilka följer av delverksamheter, samtalsämnen och talakter hittar vi i transkriptionen? Vilka skillnader och likheter kan vi konstatera mellan två delverksamheter?
- (iii) *Personbestämda regelbundenheter*: Vad karakteriserar de enskilda samtalsdeltagarnas samtalsstil? Svaret på denna fråga kan ges på samtliga språkliga nivåer (kroppsrörelser, fonologi, ordförråd och grammatik), men också genom att definiera mera abstrakta egenskaper som referentiellt innehåll, kommunikativa funktioner (talakter), sätt att anknyta till kontext eller attityder.
- (iv) *Interpersonella relationer*: Givet lämpliga definitioner och operationaliseringar av relationella begrepp som dominans, förtroende, affinitet, implicit samförstånd/missförstånd, konflikt och samarbete kan vi studera språkligt kommunikativa aspekter på dessa relationer.
- (v) *Interaktiva språkmekanismer*: På ett mera konkret empiriskt plan kan vi studera interaktiva språkmekanismer som t.ex. sekvensering, återkoppling eller turtagning.

Sådana studier kan vara av generell natur (där mycket finns kvar att göra) eller vara inriktade på hur dessa mekanismer anpassas till specifika omständigheter och verksamheter.

- (vi) *Egen kommunikationsreglering*: En sjätte typ av studier skulle kunna gälla mekanismer för egen kommunikationsreglering, dvs. mekanismer för val, planering och ändring av egen kommunikation (se t.ex. Allwood, Nivre och Ahlsén 1990; Levelt 1983; Schegloff 1979). Dessa är högst väsentliga för att uppnå optimal flexibilitet i samtal och utgör inte "fel i performansen", vilket vissa forskare hävdade i det förflutna (antagligen genom stark påverkan av vad som är önskvärt skriftspråk), se t.ex. Chomsky 1965. Såväl när det gäller generella aspekter som när det gäller anpassning till kontext, t.ex. verksamhet, återstår här mycket att lära sig.

De exempel på analys jag nu kommer att presentera utgör alla svar på frågor av typ (ii), (iii) eller (v) ovan. Finns det en uppdelning av samtalet i en sekvens av delverksamheter/ämnen (avsnitt, faser eller episoder skulle här kunna användas som synonyma termer) och vilka är de i så fall? Om man jämför dessa delverksamheter inbördes, vilka skillnader och likheter hittar man? Skiljer sig de två talarna åt? Hur påverkas de två talarna av att gå från en delverksamhet till en annan? Nedan kommer jag att försöka besvara dessa frågor genom att först presentera vilka avsnitt (faser, episoder) jag funnit och därefter jämföra två av dessa på en mer detaljerad nivå. Avsnitten 6 till och med II utgör på så sätt exempel på den typ av resultat man kan uppnå med kommunikativ verksamhetsanalys.

6. Sekvenser

Den utsända transkriptionen kan enligt min mening uppdelas i åtminstone följande episoder. Kriterierna för uppdelningen utgörs huvudsakligen av hänsynstagande till samtalsämne och sysselsättning (delverksamhet). Varje episod har namngivits efter något karakteristiskt drag i episoden. Siffrorna i höger marginal anger radnummer i den utsända transkriptionen.

Sekvenser, episoder	Radnummer
1. Medhavd mat	00010
2. Kompis i Venezuela	00330
3. Smörgås och bröd	00830
4. Benny	01220
5. Flickan	02710
6. Börja meditera	02950
7. Bennys mat	03090
8. Näsduk och klocka	03450
9. Band och inspelning	03620
10. Vuxengymnasium och uttalsinläring	03660
11. Frihet	03930
12. Studiepress	04050
13. Glänta på dörren	04680
14. Kasta	04760
15. Tack	04870
16. Christel	04940
17. Båten	05500
18. Christels jobb	05620

Generellt kan sägas om dessa episoder att de inte uppvisar så stora skillnader. De skiljer sig åt genom val av samtalsämne, genom mer eller mindre uppmärksamhet på att inta medhavd föda, genom mer eller mindre uppmärksamhet på den omgivande lokalen och genom att de samtalande uppmärksammar eller inte uppmärksammar att de faktiskt deltar i en undersökning där de själva måste spela in sitt samtal på bandspelare. Nedan har jag nu valt ut två avsnitt, *Medhavd mat* och *Kompis i Venezuela*, som jag tror uppvisar ungefär så stora skillnader sig emellan som man kan förvänta sig i det aktuella samtalet.

7. Medhavd mat och Kompis i Venezuela

De två episoderna *Medhavd mat* och *Kompis i Venezuela* finns i början på samtalet och skiljer sig bl.a. åt på följande sätt. I *Medhavd mat* inleds samtalet med att deltagarna börjar med att äta och bjuda varandra på mat. På grund av verksamhetens natur bör man i detta avsnitt förvänta sig en hög grad av anknytning till "här och nu" i talsituation och till kontexten. Man bör förvänta sig korta yttranden, mycket implicit, perceptuellt och kontextuellt given information samt att det referentiella innehåll som aktualiseras är matinriktat.

I avsnittet *Kompis i Venezuela* förskjuts samtalsfokus från "här och nu" och ätande till att gälla en gemensam vän som varit i Venezuela. Man bör nu förvänta sig att bundenheten till här-och-nu-kontexten minskas, att man får längre yttranden, mindre implicit perceptuell information och ett helt annat referentiellt innehåll.

I det följande skall jag nu tillhandahålla ett antal empiriska mått som på olika sätt illustrerar hur man kan stödja påståenden av den typ som nyss gjorts. De resultat som presenteras bygger på en korrigerad version av den transkription som utsänts.

8. Yttranden, turer, ord och återkoppling

Låt oss börja med att jämföra de två avsnitten med avseende på ett antal mått baserade på begreppen yttrande, tur, ord och återkoppling.

Tabell 3. Jämförelse av episoderna *Medhavd mat* och *Kompis från Venezuela* med avseende på yttranden, turer, ord och återkoppling.

	Medhavd mat	Kompis i Venezuela
Antal turer	36	36
Antal yttranden	42	39
Kvot tur/yttrande	0,86	0,92
Antal ord	307	422
MLY	7.31	10,8
Överlapp	6	9
ÅkY	20/42 =0,48	18/39=0,46
ÅkO	28/307=0,09	24/422=0,06

Av tabell 3 framgår att antalet turer i de två avsnitten är detsamma (36). *Kompis i Venezuela* är i själva verket längre än *Medhavd mat*, för att uppnå jämförbarhet har samma antal turer tagits med från båda aktiviteterna. Antalet yttranden är större i *Medhavd mat* (42) vilket beror på att 6 yttrande fällts medan den andre talaren talade och hade rätten till ordet (turen). Detta kan tyda på att samtalet är livligare eller mera stört av annat. Kvoten tur/yttrande 36/42 samt 36/39 ger helt enkelt ett mått på förhållandet tur - yttrande. Antalet ord totalt för båda talarna är mindre i *Medhavd mat* än i *Kompis i Venezuela*, vilket i kombination med informationen att medeltalet av ord per yttrande (MLY) är kortare i *Medhavd mat* förstärker intrycket av att *Medhavd mat* är en livligare episod. Detta besannas ytterligare av att antalet överlapp mellan två talares yttranden är 16 i *Medhavd mat* och 9 i *Kompis från Venezuela*.

Måttet ÅkY anger andelen yttranden som innehöll speciella återkopplingsord medan ÅkO anger andelen speciella återkopplingsord av den totala ordmängden. Som vi ser är både andelen återkopplingsinnehållande yttranden och andelen återkopplingsord marginellt större i *Medhavd mat*. Rent generellt är det också värt att notera återkopplingsordens höga utnyttjande (7,1 % av orden finns med i 47% av yttrandena om vi slår samman värdena för de båda episoderna). De har samma roll för interaktiv kohesion som konjunktioner eller prepositioner har för monologisk textkohesion.

I tabell 4 kan vi nu se hur de två talarna A och B skiljer sig åt i de två avsnitten med avseende på några av de mått som införts i tabell 3.

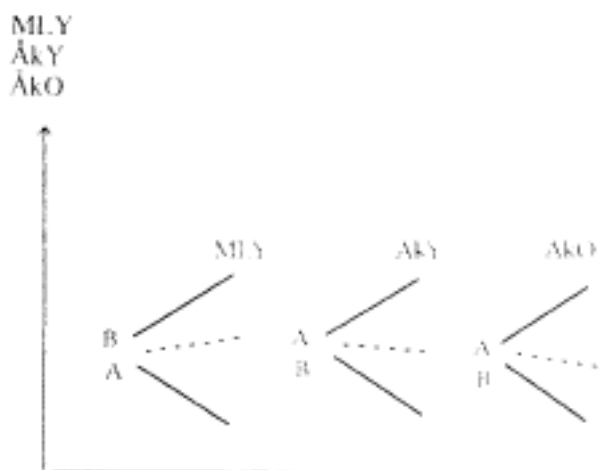
Tabell 4. Talarskillnader i episoderna *Medhavd mat* och *Kompis från Venezuela* med avseende på yttranden, turer, ord och återkoppling.

	Medhavd mat	Kompis i Venezuela
A:s turer	19	19
yttranden	22	21
kvot tur/ytträngd	0,86	0,90
Ni LY	6,64	2,9
ÅkY	$12/22 = 0,55$	$12/21 = 0,66$
ÅkO	$19/144 = 0,13$	$20/60 = 0,33$
B:s turer	17	17
yttranden	20	18
kvot tur/ytträngd	0,85	0,94
MLY	8,1	20,1
ÅkY	$8/20 = 0,4$	$7/18 = 0,38$
ÅkO	$9/163 = 0,06$	$4/362 = 0,01$

Vi ser att B har färre turer och yttranden än A i båda episoderna. Trots detta har B längre yttranden än A. I första episoden är skillnaden ca 1,4 ord per yttrande medan den i andra episoder är så stor som 17 ord per yttrande (20,1 - 2,9). Vi ser också att A:s yttranden innehåller mycket mer återkoppling än B:s i båda sekvenserna (55 % och 66 % för A mot 40

% och 38 % för B). Återkopplingsordens andel av A:s ord i båda episoderna är 13% och 33%, medan de för B är 6% respektive 1%. Om vi generaliserar över de båda episoderna kan vi alltså säga att B talar mycket och ger lite återkoppling medan A talar mindre och ger mer återkoppling.

Skillnaderna mellan episoderna framträder något tydligare om man Utgår ifrån de två talarna, snarare än från medelvärden som döljer skillnaderna mellan talarna. A:s yttrandelängd minskar från episod I till episod 2 medan B:s klart ökar. A:s återkoppling ökar medan B:s minskar. Vi rör oss ifrån ett symmetriskt tillstånd i episod I till ett betydligt mera asymmetriskt i episod 2, men detta kommer inte till uttryck om man enbart betraktar de medelvärden som finns i tabell 3. En grafisk illustration (utan hänsyn till de exakta värdena) av det nyss förda resonemanget ges i figur 1. Linjerna anger skillnaderna om vi betraktar talarna var för sig medan de streckade linjerna visar det intryck som ges av att bara ta hänsyn till talaroberoende medelvärden.

Figur 1. Utveckling av medellängd per yttrande (MLY), andel återkopplingsinnehållande yttranden (ÅKY) och andel återkopplingsord av totalt antal använda ord (ÅKO).

9. Kommunikativa funktioner

Det är också av intresse att undersöka vilka kommunikativa funktioner de yttranden har som används i dialogen. Begreppet "kommunikativ funktion" avses härvid inrymma vad som ofta benämns "talakter", se Austin 1962-, Searle 1969. I tabell 5 jämförs de båda episoderna med avseende på några viktiga kommunikativa funktioner.

Tabellen visar att vissa funktioner som erbjuda, tillåta, demonstrera (visa upp något), uttrycka farhåga och uppmana bara förekommer i den första episoden. Dessutom ser vi att rapporterade observationer om omgivningen är vanligare i den första. Frågor och invändningar förekommer i båda, medan påståenden som ingår i en berättande redogörelse om något utanför den direkta omgivningen är mycket vanligare i den andra. Den första episoden är alltså tydligt interaktiv med många olika funktioner, medan den andra utgörs av B:s berättelse som åhörs relativt passivt av A.

Tabell 5. Kommunikativa funktioner i episoderna Medhavd mat och Kompis från Venezuela.

	Medhavd mat		Kompis i Venezuela	
	A	B	A	B
Erbjuda	7			
Tillåta (ge och be om tillåtelse)	4			
Demonstrera (visa)	1			
Uttrycka farhåga	3			
Uppmana	1			
Rapporterad observation	5		1	
Redogöra (påstå)	7		18	
Fråga	3		3	
Invända	1		1	

Denna bild tydliggörs i tabell 6 där A och B i de två episoderna jämförs med avseende på hur evokativa (svarsuppväckande) och responderande (svarsgivande) deras respektive talakter är (se Allwood 1976). För en något annorlunda innebörd av begreppet "initierande" och "responderande", se Linell och Gustavsson 1987. I tabellen rapporteras en sammanställning av fler än de kommunikativa funktioner som finns med i tabell 5.

Tabell 6. Evokavitet och responsivitet hos A och B.

Kommunikativa funktioner	Medhavd mat		Kompis i Venezuela	
	A	B	A	B
Evokativa	11	20	8	20
Responderande	18	11	21	4

Vi ser att B är mer initierande och säger saker till A som kräver svar i båda episoderna medan A är mer responderande i båda episoderna. Förhållandet är lite mer jämnt i den första episoden än i den andra. Det verkar sannolikt att episodberoende egenskaper i det här fallet är viktigare än episodberoende egenskaper för att bestämma hur "evokativa" eller "responderande" de två talarna är.

Låt oss nu se lite närmare på den typ av kommunikativa funktioner som ovan benämnts återkoppling. Med återkoppling i snäv språklig mening avses helt enkelt samtalsmekanismer (såsom korta morfem eller fraser, repetition eller pronominell reformulering) som gör det möjligt att ge och framkalla information om (i) kontakt (förmåga och vilja att fortsätta samtalet), (ii) perception (förmåga och vilja att uppfatta vad som kommuniceras), (iii) förståelse (förmåga och vilja att förstå) och (iv) attityder (attityder som uppväcks av vad som sägs, inklusive förmåga och vilja att respondera på föregående yttrandes huvudsakliga evokativa intention). Tabell 7 återger de typiska återkopplingsord och återkopplingsfraser som fanns i båda episoderna.

Tabell 7. Använda återkopplingsuttryck fördelade på talare och episoder.

	Talare		Episoder		Totalt
	A	B	Medhavd mat	Kompis i Venezuela	
Återkopplingsgivare:					
aha	1				
ha					
ja	6	4		6	4
jaa tack	1			1	
jaha	1			1	
javisst		1		1	
jasså.	1	1		1	1
jo		2			2
joo tack	1			1	
m	3			3	
mm	6				6
nej	1			1	
nej usch	1				
nä	3	1		2	2
åjo då visst	i				1
Totalt	25	11	18	18	36
Återkopplingsframkallare:					
förstår du	1	3	2	2	4
du vet					
vet du					
Totalt	1	5	2	4	6

Av tabellen framgår att A ger mycket mer återkoppling än B (25 uttryck för A mot 11 för B), medan B mer än A använder återkoppling i reaktionsframkallande syfte (5 - 1). Detta förstärker det intryck vi redan fått av tabell 6, dvs. att B har en mer evokativ (framkallande) kommunikationsstil och A en mer responderande stil. Om vi jämför de båda episoderna framkommer inte några större kvantitativa skillnader. En finare granskning visar emellertid att återkoppling för att visa kontakt, perception, förståelse och acceptans av påstående är vanligare i episod 2 än i episod 1 (12 - 7). Återkoppling som visar acceptans av erbjudan, givande av tillåtelse och tackande förekommer bara i episod 1. Båda dessa skillnader förefaller relativt-naturliga, givet att A och B i episod I samtalar medan de bjuder varandra på mat. I episod 2 däremot berättar B huvudsakligen för A om deras vän som varit i Venezuela.

10. Kontextuell förankring

De båda episoderna skiljer sig åt genom att vara huvudsakligen kontextuellt förankrade på olika sätt. I episod I finns en förankring i "här och nu" och i en verksamhet som består i att bjuda varandra på mat, medan episod 2 snarare kännetecknas av en narrativ förankring i "där

och då". I tabell 8 ges en översikt över hur vissa typer av kontextkänsliga språkliga uttryck användes i de båda episoderna. Asteriskerna anger intressanta skillnader mellan episoderna.

Tabell 8. Kontextuell förankring såsom den återspeglas i distributionen av pronomen, adverb, modala uttryck och kvantitetsuttryck.

	Medhavd mat	Kompis i Venezuela
Jag/Du	23*	8*
Han/Hon	-	42*
Det/Den	24*	12
vi	6	4
Dorn	2	6
Märkbar ellips	4*	-
Kvantitetsuttryck	8	2
Spat proximal	6*	4
distal	1	8*
Temp proximal	1	4
distal	3	6
Bestämd referens	2*	-
Modalt uttryck	4*	

När det gäller bruket av pronomen ser vi att *jag* och *du* (dvs. en omedelbar anknytning till talare och lyssnare) är mycket vanligare i episod 1. I episod 2 återfinns istället *han* och *hon* som kan beräknas vara viktigare i en narrativ. *Den* och *det* är vanligare i episod 1, beroende på dessa uttrycks användbarhet när det gäller att snabbt referera till objekt i den omedelbara omgivningen. Av samma anledning förekommer bestämd referens utan föregående obestämd introduktion och märkbar ellips i episod 1, men inte i episod 2. Skälet till detta är att den omedelbart givna omgivningen är perceptuellt tillgänglig och kan vara föremål för direkt referens eller för attribution eller predikation utan att direkt omnämnas. Ett specialfall av detta är kvantitativ attribution utan explicit omnämnande av huvudord, t.ex. *nej, hälften*, som är vanligare i episod 1. När det gäller uttryck för rumslig lokalisering (*här, där* etc.), ser vi att proximala (närhetsinriktade) uttryck är vanligare i episod 1, medan distala (distansinriktade) uttryck är vanligare i episod 2, vilket stöder intrycket att episod 1 hänför sig till "här och nu" medan episod 2 hänför sig till "där och då". Slutligen finns det mer modala uttryck i episod 1, vilket förklaras av behovet av att få eller ge tillåtelse till Intag av den egna eller motpartens mat.

Tabell 9. Kontextuell förankring till perceptuell omgivning (Perc) eller till annan aktiverad information (An).

		Medhavd mat				Kompis i Venezuela			
		A		B		A		B	
		Perc	An	Perc	An	Perc	An	Perc	An
Person (ting):									
Jag	(min)	5		8				2	
Du	(din)	5		4				6	
Han	(honom) (hans)								4

Hon	(henne) (hennes)						5	33
Det	(den)	15		9		1	3	8
Vi				2				2
Dom				2				6
Spatial:								
prox	dessa, de här här, hem	2	1	1	2	1	1	2
dist	där, dit ner			1			1	7
Temporal:								
prox	nu			1		1	2	1
dist	om några dar mån, i höstas, då, när, förra året			1	2		3	3
Bestämd referens		1		1				
Modal få, kan		3		1				
Kvantitetsuttryck		2	1	1	4			2
Märkbar ellips		2		1	1			
Totalt		35	2	33	9	3	5	18
								68

Låt oss nu anknyta till vad som sagts i avsnitt 4 ovan om olika kontexttyper och undersöka vilken typ av kontextanknytning uttrycken i tabell 8 har. I tabell 9 och 10 jämförs talare och episoder med avseende på om de kontextkänsliga uttryck som visas i tabellen av talarna anknyts till omedelbart given perceptuell omgivning (Perc) eller till en mer abstrakt, (narrativt) aktiverad annan information (An).

Om vi börjar med att jämföra de två episoderna visar tabell 9 och 10 att episod I har mer anknytning till direkt given information (68 - 11) än episod 2 (21 - 73). Vi ser också i lite mer detalj hur den perceptuella anknytningen för uttrycken i tabell 8 fördelar sig.

Tabell 10. Kontextuell förankring totalt: talare, episod och anknytningstyp (perceptuell och annan).

	Medhavd mat		Kompis i Venezuela		Båda episoderna	
	Perc	An	Perc	An	Perc	An
A	35	2	3	5	38	7
B	33	9	18	68	51	77
Båda talarna	68	11	21	73	89	84

Om vi jämför talarna A och B med varandra ser vi att A relativt sett använder mer perceptuell anknytning än B. Förhållandet mellan de båda typerna av anknytning är för A (38 - 7) och för B (51 - 77). Frågan är nu om denna skillnad beror på episodoberoende eller episodberoende egenskaper hos talarna. Början till ett svar på denna fråga kan erhållas genom att jämföra de båda talarnas anknytningstyper inom varje episod. I episod I blir då förhållandet för A (35 - 2) och för B (33 - 9) medan det i episod 2 för A blir (3 - 5) och för

B (18 - 68). Resultatet är alltså även i episod 2 att båda talarna visar samma tendens när det gäller val av anknytningstyp.

Det förefaller därför troligt att episodberoende egenskaper hos talarna är viktigare än episodoberoende egenskaper när det gäller vad som influerar deras val av kontextuell anknytning, även om det kanske också finns en episodberoende skillnad med innebörden att A generellt förlitar sig mer till perceptuell given information än B.

11. Sammanfattande karakteristik av de två episoderna

Låt mig nu försöka ge en sammanfattande bild av hur de mått vi hittills infört samverkar. Tabell 11 är ett försök till en sammanfattning.

Tabellen summerar de observationer som redan gjorts. Episod 1 karakteriseras för båda talarna av relativt korta yttranden, medan episod 2 har en asymmetri så att B har klart längre yttranden än A. Episod 1 karakteriseras av mer överlapp och följaktligen av mer yttranden som inte är turer. Det finns också mer återkoppling i episod 1. Denna återkoppling ges av båda talarna (är symmetrisk) medan den i episod 2 främst ges av talare A (är asymmetrisk). Återkopplingens funktioner är mer varierade i episod 1 än i episod 2, där den huvudsakligen berör kontakt, perception och förståelse. När det gäller kontextanknytning ser vi att episod 1 innehåller mer ellips och 1:a och 2:a persons pronomen i kombination med utnyttjande av genom talsituation given, perceptuellt tillgänglig information. I episod 2 utnyttjas däremot mer 3:e persons pronomen och aktivering av information som ligger utanför den omedelbara verksamheten och det perceptuellt givna.

Tabell 11. Sammanfattande jämförelse av de två episoderna Medhavd mat och Kompis i Venezuela.

	Medhavd mat	Kompis i Venezuela
Turer:	36	36
Yttranden:	Symmetrisk längd (korta)	Asymmetrisk längd
Turreglering	Mer överlapp Lägre kvot tur/ yttrande	Mindre överlapp Högre kvot tur/ yttrande
Återkoppling	Högre Åk0 Högre ÅkY Symmetrisk Åk Mer Tack-Åk Mer Acc-Ak Mindre KPF-Åk	Lägre Åk0 Lägre ÅkY Asymmetrisk Åk Mindre Tack-Åk Mindre Acc-Ak Mer KPF-Åk
Typ av kontext anknytning	Mest Perceptuell	Mest Annan
Referensmarkör	Jag/Du Ellips	3:c pers

KPF-Åk = Återkoppling för kontakt, perception, förståelse

I jämförelsen av de två episoderna har jag också visat på möjligheten att jämföra effekten av olika influerande variabler. Så har jag t.ex. försökt visa att vilken episod av samtalet man befinner sig i har mycket större betydelse för en talares val av kontextanknytning än för hur evokerande eller initierande hon är.

En spekulativ slutsats, åtminstone gällande för det samtal som här studerats, skulle därför kunna vara att grad av kommunikativ evokativitet huvudsakligen beror av personlighet, medan typ av kontextanknytning huvudsakligen beror av verksamhet och episod.

12. Slutkommentarer

Det förelagda syftet med denna uppsats har varit att försöka visa hur "en verksamhetsbaserad kommunikationsanalys" skulle kunna tillämpas på ett samtal mellan två kvinnor. Syftet har uppnåtts i viss mån men har försvårats av att mycket av den information som krävs för att genomföra analysen inte varit tillgänglig. Som vi sett innebär en mera fullständig analys en beskrivning på många nivåer och den innebär också att hänsyn tas inte bara till interna egenskaper i interaktion, utan också till faktorer som influerar och understödjer egenskaper hos interaktionen. Om man vill, kan man säga att jag därmed underförstått har pläderat för vikten av att försöka förklara och förstå vad som sker i samtal genom att anknyta till en underliggande teori för samtalsinteraktion. Det är inte tillräckligt att presentera en transkription beledsagad av en mer eller mindre ad hoc-artad "explication du texte". En konsekvens av detta är att det är viktigt att försöka definiera, operationalisera eller för den delen simulera de beskrivande och förklarande begrepp man inför.¹

Referenser

- Allwood, J. 1976. Linguistic communication as action and cooperation. *Gothenburg Monographs in Linguistics*, 2. Göteborgs universitet, Inst. för lingvistik.
- Allwood, J. 1980. Power and communication. I J. Allwood och M. Ljung (utg.) ALVAR - en festskrift till Alvar Ellegård, *SPELL 1*, Stockholms universitet, Engelska inst.
- Allwood, J. 1984. On relevance in spoken interaction. I G. Kjellmer och S. Bäckman (utg.) Papers on Language and Literature, *Gothenburg Studies in English*, 60. Göteborgs universitet, Engelska inst.
- Allwood, J. 1992. On dialogue cohesion. Utkommer i L. Heltoft (utg.) *Papers from the Thirteenth Scandinavian Conference on Linguistics*, Roskilde University Centre.

¹ Ett tack till Elisabeth Ahlsén och Joakim Nivre för kommentarer och diskussion av uppsatsen.

- Allwood, J. och Haglund, B. 1991. Communicative activity analysis of a Wizard of Oz experiment. PLUS intern rapport. Utkommer i Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics.
- Allwood, L, Nivre, J. och Ahlsén, E. 1990. Speech management - on the non-written life of speech. *Nordic Journal of Linguistics*, 13, 3~48.
- Allwood, J. Nivre, J. och Ahlsén, E. 1992. On the semantics and pragmatics of linguistic feedback. *Journal of Semantics*, 9, 1-26.
- Austin, J. L. 1962. *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, N. 1965. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. 1975. *Reflections on language*. New York: Panthem Books.
- Grice, H.P. 1975. Logic and conversation. I P. Cole och J.L. Morgan (utg.) *Syntax and Semantics*, 3: Speech acts. New York: Seminar Press, 41-58.
- Levelt, WJ.M. 1983. Monitoring and self repair in speech. *Cognition*, 14, 41-104.
- Levinson, S.C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linell, P. och Gustavsson, L. 1987. Initiativ och respons: Om dialogens dynamik, dominans och koherens. *Studies in Communication* 15, Linköpings universitet. Tema Kommunikation.
- Malinowski, B. 1923. The problem of meaning in primitive languages. Supplement till C.K. Ogden och LA. Richards *The meaning of meaning*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Schegloff, EA. 1979. The relevance of repair to syntax-for-conversation. I T. Givon (utg.) *Syntax and Semantics*, 12: Discourse and Syntax. New York: Academic Press.
- Schegloff, EA. och Sacks, H. 1973. Opening up closings. *Semiotica*, 7.4, 289-327.
- Searle, J. 1969. *Speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smidt, J. och Evensen, L. S. 1991. Roller i relieff. Skrivestrategier-tekster-leserstrategier. Rapport 6, DEVEL-projektet, Senter for samfunnsforskning, Universitetet i Trondheim.
- Wittgenstein, L. 1953. *Philosophical investigation*, Oxford: Blackwell.